

УДК 37.011.3-51:81.161.2]:81'24

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.74.31>

Скрипник Н. І.

ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО Й ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Розвідка присвячена дослідженню особливостей навчання монологічного та діалогічного мовлення студентів-словесників на заняттях із українськомовних дисциплін у закладі вищої освіти. Актуальність проблеми формування діалогічного та монологічного мовлення студентів гуманітарно-педагогічного коледжу зумовлена вимогами, які висуває сучасне суспільство до фахівців нового типу. З'ясовано, що до найважливіших складників, що становлять основу мовленнєвої компетентності студента, належить здатність адекватно сприймати діалогічне мовлення на слух, вести діалог із дотриманням вимог українського мовленнєвого етикету (у дружньому колі, в розмові з одногрупниками, у контактному чи дистантному спілкуванні). Зауважено, що використання вивченого матеріалу в нових мовних ситуаціях повинне слугувати основою у навчанні монологічного мовлення. На заняттях необхідно формувати вміння як невідготовленого, так і підготовленого мовлення цих форм. Розкрито зміст та структуру монологічного та діалогічного мовлення. У статті досліджено монолог та діалог як форми мови, утворені в результаті активної мовленнєвої діяльності людини. Акцентовано на тому, що діалогічне і монологічне мовлення характеризуються зверненістю, однак простежено, що діалогічне мовлення більш тісно, ніж монологічне, пов'язане із ситуацією спілкування. Доведено, що діалогічне мовлення, на відміну від монологічного, неможливо спланувати заздалегідь, воно зазвичай спонтанне, адже мовленнєва поведінка кожного комуніканта діалогу значною мірою залежить від мовленнєвої поведінки партнера. Комунікація рідною мовою можлива за умови вільного користування суб'єктами взаємодії мовою як найважливішим способом спілкування, а тому сформувати в майбутніх фахівців філологічного профілю належну культуру мовлення, розвинені мовну, лінгвістичну, мовленнєву та комунікативну компетенції можна тільки за умови розуміння ними того, що отримані компетенції дозволять їм уміло користуватися мовою в професійній діяльності.

Ключові слова: вища освіта, діалогічне мовлення, монологічне мовлення, спілкування, мовленнєва компетенція, навчання української мови.

У сучасних дослідженнях спілкування розглядають у невід'ємній єдності з мовленням. Спілкування виступає засобом комунікації і забезпечує взаємозв'язок із довкіллям. Оволодіння комунікативно-мовленнєвою компетентністю сьогодні є одним із найвищих досягнень у навчанні мовної особистості здобувачів освіти. З огляду на умови компетентнісного підходу до процесу навчання, який здійснюється в діалогічній та монологічній формах, нині є актуальним формування як монологічного, так діалогічного мовлення майбутніх учителів-словесників, оскільки діалогізація повною мірою відображає природу дидактичної взаємодії, сприяє створенню оптимальних умов для діалогічного спілкування в системі стосунків «викладач-студенти» на заняттях української мови, а монолог під час мовленнєвого спілкування перебуває в постійній взаємодії з діалогом.

Теорію мовленнєвої діяльності, як важливого елементу культури спілкування розвивали О. Леонт'єв, І. Зимня, Т. Рядова та ін.

Діалогічне мовлення вивчали такі науковці: В. Апельт, В. Артемов, Д. Берн, Й. Берман і В. Бухбіндер, О. Гвоздев, Г. Леушина, Н. Луцан, Ю. Пассов, Е. Палихата, В. Скалкін і Г. Рубінштейн, Є. Розенбаум, Л. Щерба, Е. Шубін, Л. Якубинський та багато ін.

Проблему монологічного мовлення досліджували лінгвісти Д. Баранник, Л. Булаховський, І. Білодід, В. Виноградов, Ж. Вандрієс, Т. Ладижинська, О. Лаптева, Н. Шведова, Л. Щерба та інші й лінгводидакти А. Богуш, Н. Гавриш, С. Ласунова, М. Пентилюк, Т. Постоян, Л. Скалкін, Л. Фесенко та ін.

Учені розуміють процес спілкування як передачу кодової інформації від суб'єкта до суб'єкта, що має діяльнісний і діалогічний характер. Монологічне мовлення – це процес, який потребує спеціального навчання, це більш складний, довільний, організований вид усного мовлення (О. Леонт'єв, Л. Щерба). Науковці, підкреслюючи первинність діалогу, доводять, що монолог народжується в надрах діалогу (О. Ушакова).

А. М. Богуш стверджує, комунікативно-мовленнєвий розвиток здобувачів освіти – це комплексна характеристика особистості, яка вимагає як досконалого розвитку мовлення, зокрема словникового запасу, звукової культури мовлення, граматичної правильності і виразності мовлення, діалогічних і монологічних форм мовлення, сформованих оцінно-контрольних дій, так і розвитку форм спілкування та індивідуально-психологічних якостей і властивостей особистості, які зумовлюють індивідуальний стиль спілкування кожної особистості на різних вікових етапах її розвитку і готують учасника освітнього процесу до навчання в закладах освіти [8, с. 469].

На думку М. І. Пентилюк, комунікативна культура – це культура людських взаємовідношень, основу яких становить комунікабельність – риса особистості, здатність її до спілкування з іншими людьми. Комунікабельність не є вродженою, вона формується в процесі життя й діяльності людини в соціальній групі [15, с. 115].

Отже, аналіз наукового фонду за останнє десятиліття дав змогу виокремити пріоритетні напрями наукових пошуків ефективних шляхів формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх фахівців освітньої галузі, проте досліджуване нами питання не може вважатися вирішеним у лінгвометодичній науці,

оскільки потребує ґрунтовнішого дослідження з огляду навчання монологічного та діалогічного мовлення та ефективного впливу цих форм мовлення на формування комунікативно-мовленнєвої компетентності студентів-філологів.

Мета статті – дослідити особливості монологічного та діалогічного мовлення, їхні ознаки й функції; окреслити важливість формування діалогічних і монологічних умінь і навичок майбутніх учителів української мови в умовах компетентнісного навчання.

Відповідно до поставленої мети передбачено виконання таких **завдань**: визначення діалогу, монологу, монологічного та діалогічного мовлення, їх ролі та місця у процесі професійного спілкування та навчання, розмежування діалогу та монологу.

Розвідка присвячена дослідженню проблем, пов'язаних із навчанням монологічного та діалогічного мовлення майбутніх фахівців української мови у ситуаціях професійно орієнтованого спілкування.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки визначено низку вимог соціально-правового характеру, зокрема в наш час особливої актуальності набуває вимога формування високої мовної культури та мовленнєвої компетентції громадян, поваги до державної мови й мов національних меншин України, толерантного ставлення до носіїв різних мов і культур [9]. А тому сучасна освіта приділяє достатньо уваги проблемам розвитку мовленнєвих умінь учасників освітнього процесу.

Мовленнєва компетентність – одна з основних характеристик особистості, що формується в процесі навчання, а оволодіння зв'язним мовленням – складова частина мовленнєвої компетентності. Нині діалогічне та монологічне мовлення є ефективним методом формування комунікативно-мовленнєвої компетентції студентів, адже навчити студента культури мовлення та мовленнєвої виразності можна лише за умови спілкування.

На думку І. Іпатій, О. Кузик, діалогічне мовлення – особливий вид мовленнєвої діяльності, що характеризується ситуативністю, зверненістю, вмотивованістю, спонтанністю, емоційною забарвленістю [5].

Діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Саме тому в межах одного мовленнєвого акта кожен з учасників по черзі виступає як слухачем, так і мовцем [6, с. 22].

Погоджуємося з думкою багатьох учених, що розумних, дотепних і балакучих співрозмовників значно більше, ніж добрих промовців. Діалогічне мовлення завжди підтримане. Співбесідники весь час міняються ролями. Доки один закінчить свою думку, інший може підготувати свою. Учасники розмови, крім того, можуть просто допомагати один одному (нагадувати, підказувати слова).

На нашу думку, діалогічне мовлення є найефективнішим засобом навчання мови в закладі вищої освіти, оскільки сприяє активізації мовленнєвого матеріалу й формуванню мовленнєвих навичок, умінь, йому притаманна спонтанність, емоційність та експресивність.

Монологічне мовлення значно важче для користування, ніж діалогічне. Монологічне мовлення – це «безпосередньо спрямований на співрозмовника чи аудиторію організований вид професійно-спрямованого усного мовлення, який передбачає висловлення однієї особи» [14, с. 28–30].

Монологічне мовлення у психологічному та лінгвістичному відношенні – складна форма усного мовлення, оскільки це мовлення однієї особи до слухачів, воно більш розгорнуте, вимагає зосередженості пам'яті й уваги до змісту і форми мовлення. Монологічне мовлення спирається на мислення, яке логічно більш послідовне, ніж у процесі діалогу. Монолог не підтримується ситуацією або запитаннями, на відміну від діалогу, він здебільшого адресований не одній людині, а багатьом. Монологічне мовлення, як мовлення однієї особи, потребує розгорнутості, повноти, чіткості і взаємозв'язку окремих частин розповіді, вміння мовця зосередити свою думку на головному, не захоплюватися деталями, водночас говорити емоційно, жваво, образно [13, с. 556].

Велике місце у практиці спілкування людей має монологічне мовлення, що проявляється в різних усних та письмових виступах. Монологічні форми мовлення – це лекції, доповіді, виступи на зборах, оголошення, накази, різні усні та письмові повідомлення [4, с. 57].

На думку В. Л. Скалкіна [14, с. 6], монологічне мовлення є контекстуальним, на відміну від діалогу, що знаходяться в найтіснішій залежності від ситуації. У діалогічній мові «передача інформації направлена в двох і більше напрямках, у кожного комуніканта періоди мовленнєвої активності змінюються періодами сприйняття й обробки інформації», що сприяє полегшенню під час спілкування [11, с. 19].

Учені виділяють два види усно-мовленнєвої діяльності: діалог і монолог.

У своїй праці А. Богуш і Н. Гавриш подають таке визначення діалогічному мовленню: діалог – форма мовної комунікації, учасники якої обмінюються репліками-висловленнями або реченнями. До лінгвістичних засобів усного мовлення діалогу належить розмовна лексика, фразеологія; фрази характеризуються уривчастістю, недомовленістю, скороченістю; наявністю складних і простих безсполучникових речень; імпровізація, реактивний характер висловлення. Як і будь-якому тексту, діалогу властива зв'язність [3, с. 393].

Монолог – це форма мови, утворена в результаті активної мовленнєвої діяльності, розрахована на пасивне й опосередковане сприйняття і практично не пов'язана з відповідною промовою співрозмовника ні у змістовному, ні у структурному відношенні. У деяких випадках монолог визначають як інтраперсональний мовленнєвий акт. Монолог не пристосований до безпосереднього спілкування, він припускає, що хтось тільки слухає, але не відповідає [2, с. 71].

У формі монологу komponується переважна частина писемних жанрів мовлення (статті, листування). В усному мовленні монологічну структуру мають публічні промови, звіти, виступи, розповіді тощо [1, с. 92], а використання цих форм у професійній мовленнєвій діяльності майбутніх фахівців української мови потребує постійного вдосконалення та увиразнення мовлення. Сучасний майбутній учитель-словесник повинен уміти виконувати прості комунікативно-мовленнєві завдання, логічно формулювати свої думки, вести дискусію, переконувати, відстоювати власну думку, доречно використовувати мовні засоби відповідно до комунікативної ситуації, наочний матеріал та інші медіазасоби, а також грамотно спілкуватися з дітьми, батьками, колегами по роботі.

До лінгвістичних характеристик монологічного мовлення належать застосування переважно літературної лексики; розгорнутість висловлення; наявність ускладнених конструкцій; прагнення до чіткого граматичного оформлення зв'язності; певна завершеність [7]. Крім того, йому властивий складний синтаксис, обмежене використання речень-еліпсів, мовленнєвих кліше, штампів. Залежно від комунікативної функції монологічного мовлення розрізняють такі типи висловлень: монолог-повідомлення, монолог-опис, монолог-міркування, монолог-розповідь. Відповідно до усного монологічного висловлення студенти-філологи повинні вміти: правильно скласти одну завершену фразу, комбінувати різноструктурні фрази, трансформувати, розширювати, доповнювати вже засвоєні мовленнєві зразки згідно з цілями та умовами спілкування, вільно викладати свої думки, обговорювати факти, розкривати причинно-наслідкові зв'язки подій та явищ.

Мовець здебільшого використовує позамовні та інтонаційні засоби виразності, проте, на відмінну від діалогу, вони відіграють другорядну роль, оскільки монолог менш емоційний. Монолог, як основний засіб логічного та послідовного організованого повідомлення, є усвідомленішим та довільнішим за діалог. Монологічне мовлення потребує тривалішої внутрішньої підготовки, попереднього обдумування, зосередження на головному, передбачає вміння вибіркового користування доречними для конкретного випадку мовними засобами [3].

Змістовна сторона монологічного мовлення повинна поєднуватися з виразною стороною, яка створюється за допомогою мовних засобів (використання слова, словосполучення), немовних комунікативних засобів (інтонації, системи пауз) [10, с. 86].

На відміну від діалогу, який підтримується ситуацією або запитаннями, монолог адресований не одній людині, а багатьом, адже до монологу особистість спонукають насамперед внутрішні мотиви.

Так, Л. Якубинський зазначає, що для діалогу характерні такі ознаки: порівняно швидкий обмін думками, коли кожний компонент обміну є реплікою, і одна репліка в найвищому ступені обумовлена іншою; обмін відбувається поза будь-яким попереднім розмірковуванням; компоненти не мають особливої заданості, в побудові реплік відсутня навмисна зв'язаність, і вони в найвищому ступені короткі. Для монологу характерні: протяжність та зумовлена нею зв'язність, побудова мовленнєвого ряду; однобічний характер висловлення, не розрахований на термінову репліку, заданість, попереднє обмірковування [16, с. 219].

Ми підтримуємо твердження Л. Якубинського, що основною ознакою монологу є складність, а діалогу властива така функція, як недомовлення або неповне висловлення своєї думки під час спілкування.

Зауважимо, що повідомлення, доповіді, презентації, заздалегідь заплановані виступи перед аудиторією – це так званий підготовлений монолог, проте така форма роботи повинна здійснюватися з використанням новітніх інтерактивних педагогічних технологій: міжнародні та всеукраїнські Інтернет-конференції, спільні проекти тощо.

Із огляду сучасних викликів суспільства (карантинні заходи у зв'язку із поширенням коронавірусу COVID-19), вивчення ролі та ефективності впливу нових комунікацій та засобів масових комунікацій на формування комунікативно-мовленнєвих компетентностей студентів у освітньому процесі вивчення української мови набуває інноваційних підходів та вимог підвищення рівня мобільності у закладах вищої освіти. Зокрема, С. Руда розглядає «інтернет як базу виникнення комунікативного середовища без кордонів, як «інтернет-дискурс», який є багатожанровим функціональним різновидом монологічного та діалогічного спілкування, а своєрідність електронного спілкування полягає не тільки у використанні «професіологізмів», а й у комбінації лексичних одиниць, що належать до різних стилів мови та обираються відповідно до мети спілкування в електронній мережі» [12, с. 159]. Таким чином, інтернет як сучасна комунікаційна платформа позитивно впливає на специфіку навчання діалогічного та монологічного мовлення студентів, але лише після ретельного вивчення таких лінгвістичних характеристик усного монологічного висловлення як фонетичні, граматичні та лексичні аспекти української мови.

Висновки. Отже, ми з'ясували, що добре розвинене зв'язне мовлення студента-філолога відіграє важливу роль у формуванні та розвитку особистості, допомагає чітко та ясно мислити, легко налагоджувати контакт із оточенням. Розвиток мовленнєвих навичок і умінь студентів невід'ємно пов'язаний із розвитком словникового запасу, формуванням звукової культури та граматичної правильності мовлення. Досліджено особливості навчання монологічного та діалогічного мовлення студентів-словесників на заняттях із української мови у закладі вищої освіти: розкрито зміст та структуру монологу, діалогу, монологічного та діалогічного мовлення. Варто зауважити, що розгалужений комплекс підходів і завдань із розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь студентів під час виконання ними різних форм монологічного та діалогічного мовлення в курсі україномовних дисциплін для студентів-словесників сприяє оптимізації освітнього процесу, дозво-

ляє підвищити ефективність самостійної роботи з формування не тільки мовленнєвої, а й професійної компетентності, створює сприятливі умови для креативної діяльності та вдосконалення комунікативних, мовленнєвих, професійних умінь і навичок спілкування.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у формуванні комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх учителів української мови у професійній діяльності та в підборі вправ для вдосконалення вмій монологічного та діалогічного мовлення.

Використана література:

1. Баранник Д. Х. Усний монолог: загальні особливості мовної культури. Дніпропетровськ : ВДУ, 1969. 144 с.
2. Герета Н. М. Діалог як складник чужого мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 10. «Проблеми лексикології і граматики української мови»: зб. наукових праць / відп. ред. А. П. Грищенко. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. Вип. II. С. 71–77.
3. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методики навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доп. Київ : Видавничий дім «Слово», 2011. 704 с.
4. Івченко М. П. Сучасна українська літературна мова. Київ : Видавництво Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, 1965. 503 с.
5. Іпатій І. К., Кузик О. В. Формування навичок діалогічного та монологічного мовлення. URL : <http://intkonf.org/ipatiy-i-k-kuzik-ov-formuvannya-navichok-dialogichnogo-ta-monologichnogo-movlennya/> (дата звернення: 01.08.2020).
6. Леонт'єв А. А. Основы теории речевой деятельности. Москва : Наука, 1974. 368 с.
7. Манько Н. В. Діагностика і корекція мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку : наук.-метод. посібник. Київ : КНТ, 2008. 256 с.
8. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фак-тів дошк. освіти / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. Київ : Видавничий дім «Слово», 2006. 304 с.
9. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки : веб-сайт. URL: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf (дата звернення: 03.08.2020).
10. Опроушко Н. А. Речевое воздействие как лингвистическая проблема. *Мир русского слова*. 2002. № 5 (13). С. 86–91.
11. Основы теории коммуникации : учебник / под ред. проф. М. А. Василика. Москва, 2005. 615 с.
12. Руда С. В. Інтернет як база виникнення комунікативного середовища без кордонів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». 2011. Вип. 159. Ч. 2. С. 157–162.
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
14. Скалкин В. Л. Обучение монологическому высказыванию. Київ : Радян. школа, 1989. 158 с.
15. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посібник / кол. авторів за ред. М. І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.
16. Якубинский Л. П. О диалогической речи. *Русская речь* : сб. науч. трудов / под ред. Л. В. Щербы, 1923. 217 с.

References:

1. Baranyk, D. Kh. (1969). *Usnyi monoloh: zahalni osoblyvosti movnoi kultury [Oral monologue: general features of language culture]*. Dnipropetrovsk: VDU [in Ukrainian].
2. Hereta, N. M. (2006). Dialoh yak skladnyk chuzhoho movlennia [Dialogue as a component of another's speech]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 10. «Problemy leksykologhii i hramatyky ukrainskoi movy» – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 10. «Problems of lexicology and grammar of the Ukrainian language»*. Kyiv : NPU im. M. P. Drahomanova, 2, 71–77 [in Ukrainian].
3. Bohush, A. M., Havrysh N. V. (2011). *Doshkilna lnhvodydakyka: Teoriia i metodyky navchannia ditei ridnoi movyv doshkilnykh navchalnykh zakladakh. Pidruchnyk [Preschool language didactics: Theory and methods of teaching children the native language in preschool educational institutions. Textbook]*. Kyiv : Vydavnychy dim «Slovo» [in Ukrainian].
4. Ivchenko, M. P. (1965). *Suchasna ukrainska literaturna mova [Modern Ukrainian literary language]*. Kyiv : Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu im. T. H. Shevchenka [in Ukrainian].
5. Ipatii, I. K., Kuzyk, O. V. Formuvannia navychok dialohichnoho ta monolohichnoho movlennia [Formation of skills of dialogic and monologue speech]. (n.d.). *intkonf.org*. Retrieved from <http://intkonf.org/ipatiy-i-k-kuzik-ov-formuvannya-navichok-dialogichnogo-ta-monologichnogo-movlennya/> [in Ukrainian].
6. Leontev, A. A. (1974). *Osnovy teorii rechevoy deyatelnosti [Fundamentals of the theory of speech activity]*. Moskva: Nauka [in Russian].
7. Manko, N. V. (2008). *Diahnostyka i korektsiia movlennievoho rozvytku ditei doshkilnoho viku: nauk.-metod. posib. [Diagnosis and correction of speech development of preschool children: scientific and methodical manual]*. Kyiv : KNT [in Ukrainian].
8. Bohush, A., Havrysh, N., Kotyky, T. (2006). *Metodyky orhanizatsii khudozhno-movlennievoi diialnosti ditei u doshkilnykh zakladakh : pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl. fak-tyv doshk. Osvity [Methods of organizing artistic and speech activities of children in preschool institutions: textbook for students of higher educational institutions of preschool education faculties]*. Kyiv: Vydavnychy Dim «Slovo» [in Ukrainian].
9. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky [National strategy for the development of education in Ukraine for 2012–2021]. (n.d.). *oneu.edu.ua* Retrieved from http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf [in Ukrainian].
10. Oproushko, H. A. (2002). Rechevoe vozdeystvie kak lingvisticheskaya problema [Speech influence as a linguistic problem]. *Mir russkogo slova – The world of the Russian word*, 5 (13), 86–91 [in Russian].
11. Vasilika, M. A. (Ed.) (2005). *Osnovy teorii kommunikatsii: uchebnik [Fundamentals of communication theory: textbook]*. Moskva [in Russian].
12. Ruda, S. V. (2011). Internet yak baza vynykennia komunikatyvnoho seredovyshcha bez kordoniv [The Internet as a basis for the emergence of a communicative environment without borders]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriiia «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiiia» – Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series "Pedagogy. Psychology. Philosophy"*, 159, part 2, 157–162 [in Ukrainian].

13. Selivanova, O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]*. Poltava: Dovkillia-K. [in Ukrainian].
14. Skalkin, V. L. (1989). *Obuchenie monologicheskomu vyiskazyvaniyu [Monologue teaching]*. KiYiv: Radyan. shkola [in Russian].
15. Pentyliuk, M. I. (Ed.) (2015). *Slovyk-dovidnyk z ukraïnskoi linhvodydaktyky : navchalnyi posibnyk [Dictionary-reference book on Ukrainian linguodidactics: textbook]*. Kyiv : Lenvit [in Ukrainian].
16. Yakubinskiy, L. P. (1923). *O dialogicheskoy rechi [About dialogical speech]*. *Russkaya rech : sb. nauch. trudov – Russian speech: collection of scientific works* [in Russian].

Skrypnyk N. I. Formation of monological and dialogical speech of future teachers of the Ukrainian language

The research is devoted to the study of the peculiarities of teaching monologue and dialogic speech to students-philologists in classes on Ukrainian-language disciplines in higher education. The urgency of the problem of forming dialogic and monologue speech of students of the Humanities and Pedagogical College is due to the requirements of modern society to specialists of a new type. It was found that the most important components that form the basis of student's speech competence are the ability to adequately perceive dialogic speech by ear, to conduct a dialogue in compliance with the requirements of Ukrainian speech etiquette (in a friendly circle, in conversation with group mates, in contact or distance communication). The author of the studies is convinced that the use of the studied material in new language situations should be considered as a basis for teaching monologue speech. In the classes it is necessary to form the skills of both unprepared and prepared speech of these forms. The content and structure of monologue and dialogic speech are revealed. The article examines monologue and dialogue as forms of speech formed as a result of active human speech activity. Emphasis is placed on the fact that dialogic and monologue speeches are characterized by reversibility, but it has been shown that dialogic speech is more closely related to the situation of communication than monologue speech. It is proved that dialogic speech, in contrast to monologue, cannot be planned in advance, it is usually spontaneous, because the speech behaviour of each communicator of the dialogue largely depends on the speech behaviour of the partner. Communication in the native language is possible under the condition of free use of subjects of language interaction as the most important way of communication, and therefore to form in future specialists of philological profile proper speech culture, developed language, linguistic, speech and communicative competences only if they understand that they have acquired competencies will allow them to skilfully use the language in professional activities.

Key words: higher education, dialogic speech, monologue speech, communication, speech competence, Ukrainian language teaching.

УДК 378.091.3:373.3.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.74.32>

Тесленко Т. В, Марусинець М. М.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНІВСЬКИМ КОЛЕКТИВОМ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з учнівським колективом. Особлива увага надана розкриттю професійної взаємодії майбутніх учителів як системи інтегрованих показників, що включають професійну педагогічну спрямованість особистості, її теоретичну озброєність, а також наявність професійно значущих умінь, необхідних до спільної діяльності. Окреслено зміст та структуру підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії з учнівським колективом.

Готовність майбутніх учителів до педагогічної взаємодії з учнівським колективом розглядається у роботі як сукупність особистісних, психологічних і професійних особливостей вчителя, що охоплюють мотиваційну, змістовно-процесуальну та дієво-операційну сфери педагогічної діяльності.

У статті розкривається сутність понять «взаємодія», «педагогічна взаємодія» у різних аспектах, виділяються основні компоненти процесу підготовки майбутніх учителів, а також аналізується проблема «взаємодія» як педагогічного поняття у роботах різних науковців, які займалися цим питанням у своїх наукових дослідженнях з різних позицій; представлені педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення педагогічних дисциплін у навчально-виховному процесі, які забезпечують її формування. В кінці статті зроблені висновки про те, що оптимізація викладання психолого-педагогічних дисциплін на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії та впровадження інноваційних форм навчання у процесі викладання педагогічних дисциплін сприяють суттєвому підвищенню ефективності підготовки студентів до педагогічної взаємодії з учнівським колективом.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, учнівський колектив, формування готовності, співпраця, навчальна взаємодія, компоненти готовності, педагогічні умови, форми організації навчання.

Національна освіта переживає критичне та конструктивне переосмислення дійсності, пов'язане з глибоким перетворенням усіх сфер суспільного життя. Однією з актуальних проблем сучасної педагогічної теорії і практики вищої освіти є організація навчальної взаємодії «викладач-студент». Позитивна взаємодія, що спирається на емоційний потенціал суб'єктів процесу навчання, дозволяє акумулювати пізнавальну активність студентів, суттєво підвищувати рівень мотивації й ефективність процесу навчання загалом.